

УДК 373.3:374

Катерина Пономаренко

СТИМУЛЮВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАТИВНОСТІ УРОКУ

Істотною ознакою сьогоднішньої освіти є особистісно-орієнтоване навчання, спрямоване на розвиток індивідуальності учня, створення умов для його саморозвитку та самовираження.

Методи і прийоми розвитку пізнавального інтересу молодшого школяра, пробудження інтелектуальних і моральних сил, повного використання емоційного резерву індивідуальності – ось вірний шлях для перетворення об'єкта педагогічного процесу в суб'єкт.

Стимулювання навчальної діяльності учнів є важливим засобом поліпшення навчально-виховного процесу школи і в той же час показником його ефективності.

Проблему стимулювання навчально-пізнавальної діяльності учнів у різний час досліджували такі вчені, як: Л. Д. Аристова, І. Д. Бех, Л. О. Варзацька, В. І. Лозова, О. І. Киричук, О. Я. Савченко, Г. К. Селевко, І. Ф. Харламов, Т. І. Шамова, М. М. Фіцула, Г. І. Щукіна та ін.

Метою статті є: висвітлити дидактичні засоби стимулювання пізнавального інтересу молодших школярів на уроках.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів. Теорія стимулювання виходить із необхідності будувати педагогічний процес з орієнтацією методики на глибше проникнення у внутрішній світ підростаючої людини, на пробудження в ній здорової цікавості та нахилів. За цих умов сповна розкриваються потенційні духовні ресурси особистості.

Система навчально-виховної роботи, заснована на стимулюванні, ґрунтується на тому, що головне в педагогічному мистецтві – уміти спонукати, а не примушувати.

Таким чином, в основі теорії і практики стимулювання лежить оптимістична гуманістична концепція. Вона орієнтується на великі потенційні можливості і задатки, закладені в самих дітях, виходить із того, що творча сила виховання, спонукаючого, а не підганяючого, здатна перетворити їх із об'єкта впливу педагогів у суб'єкт власного розвитку.

К. Д. Ушинський писав, що «навчання, позбавлене будь-якого інтересу і взяте лише силою примусу, вбиває в учня бажання до навчання, без якого він далеко не піде» [1, с. 229]. Одночасно вчений виступав як проти ігнорування дитячого інтересу, так і проти навчання, побудованого лише на безпосередньому інтересі учня, бо учіння, на його думку, є праця і повинно залишатися працею, але працею сповненою думки, так, щоб самий інтерес навчання залежав від серйозної думки, а не від будь-яких

прикрас, що не стосуються справи.

Прихильником активного навчання був Г. Ващенко, який у своїй книзі «Загальні методи навчання» висвітлив напрями активізації пізнавальної діяльності школярів [2, с. 95].

Величезний інтерес для сучасної школи становлять думки В. О. Сухомлинського про організацію успіху дитини у навчанні, яка є могутньою емоційною силою, внутрішньою пружиною активності, що дає дитині моральне задоволення. Педагог збагатив педагогічну теорію і практику розкриттям значення віри вихователів і учителів у позитивні якості дитини. В. О. Сухомлинський серцем сприйняв ідею А. С. Макаренка і писав про пробудження «енергії думки». «Тільки там, де маленька людина переживе почуття гордості від того, що вона в чомусь досягла визначних успіхів, виявила себе, – в індивідуальному, духовному житті ми бачимо те, що треба назвати енергією думки» [3, с. 78].

У роботі «Серце віддаю дітям» Василь Олександрович пише: «Життєдайним повітрям для слабенького вогника прагнення до знань є тільки успіх дитини в навчанні, тільки горде усвідомлення і переживання тієї думки, що я роблю крок уперед, піднімаюсь крутою стежиною пізнання» [3, с. 163].

Подібні міркування знаходимо в І. І. Огієнка, Б. Д. Грінченка, які поєднували процес пізнання з розвитком здібностей, інтересів, потреб, мотивів навчання, самостійністю, активністю, творчістю школярів.

Значний інтерес серед сучасних досліджень становлять роботи В. І. Лозової [4], яка обґрунтовує взаємозв'язок та взаємозумовленість пізнавального інтересу й пізнавальної активності. У контексті нашого дослідження цінними є судження автора щодо пізнавального інтересу як форми вираження внутрішніх потреб у знаннях, а також необхідності усвідомлення шляхів пізнання для функціонування стимулів як цілеспрямованого спонукання людини, яке викликає у неї потребу в діяльності. Цінним у дослідженні В. І. Лозової є визначення умов успішності формування пізнавальної активності, психічних факторів впливу, методів та способів стимулювання процесу пізнання, які ми взяли вихідними для свого дослідження [4, с. 42].

О. Я. Савченко розглядає стимулююче навчальне спілкування, різні засоби заохочення допитливості, самостійності думки, підтримки розумових зусиль дитини у контексті розвивального навчання й мотивації. Дидакт зазначає «як сонце потрібне всьому живому, так і розвитку мотивації учіння потрібні стимулююче середовище і цілеспрямований вплив через систему педагогічних прийомів» [5, с. 152].

Аналіз наукових джерел і практики роботи дозволяє стверджувати, що провідним дидактичним засобом стимулювання пізнавальної діяльності школярів є інформативність уроку з усією системою спонук до дій.

Великі можливості для стимулювання навчальної діяльності

молодших школярів надає вивчення математики, коли створюються широкі можливості для розвитку розумових здібностей молодших школярів. Особливе місце в математичній освіті учнів посідають задачі. З одного боку, вони складають специфічний розділ програми, зміст якого учні мають засвоїти, а з другого – виступають як дидактичний засіб навчання, виховання і розвитку учнів.

У практиці роботи під час навчання розв'язувати задачі особливу увагу звертаємо на спілкування учнів між собою та з учителем, на різні способи пояснення вибору дій у їх розв'язанні.

Найбільшою трудністю під час роботи з простими задачами для учнів початкових класів є вибір дій у задачах на знаходження невідомого компонента дій. Та саме цій групі простих задач недостатньо приділено уваги в методичних посібниках для вчителів початкових класів та студентів педагогічних факультетів вузів. Тому розглянемо пояснення вибору дій у цих задачах.

Задачі на знаходження невідомого доданка

Нерідко розв'язання задач на знаходження невідомого доданка учні записують дією додавання замість віднімання. Так, у задачі – *На двох тарілках лежало 9 яблук. На першій тарілці – 5 яблук. Скільки яблук лежало на другій тарілці?* – частина школярів за правильної усної відповіді записує розв'язання так: $5 + 4 = 9$.

З метою полегшення дітям вибору дій, умови перших задач даного виду переформулювали так, щоб невідомий доданок треба було знаходити як остачу. Наприклад: *На двох тарілках лежало 9 яблук. На першій тарілці – 5 яблук, а решта – на другій. Скільки яблук лежало на другій тарілці?*

Для першого ознайомлення брали задачі, які можна легко ілюструвати унаочненням.

Задача. У коробці лежать прості і кольорові олівці. Всього 8 олівців. Простих олівців 3. Скільки кольорових олівців у коробці? Після вивчення умови задачі учням пропонується розв'язати її, користуючись паличками.

– Покладіть 8 паличок – це стільки всіх олівців. Скільки серед них простих олівців?

– Відсуньте 3 палички. Що означають палички, які залишились?

– Як ми їх одержали? (Від 8 забрали (відняли) 3).

– За допомогою якої дії розв'яжемо задачу?

Як бачимо, перші задачі на знаходження невідомого доданка зводимо за допомогою унаочнення до задачі на знаходження остачі. Тому за подальшого розв'язання таких задач вибір дії учні можуть пояснювати так: «Кольорових олівців 8 без 3. Тому треба від 8 відняти 3». Або: «Щоб одержати лише кольорові олівці, треба від усіх 8 олівців забрати (відняти) 3 прості олівці. Виконуємо віднімання».

Якщо вчитель, працюючи з унаочненням, часто підкреслює, що ціле

більше від будь-якої його частини, а частина менша від цілого, то, після введення задач на збільшення (зменшення) числа на декілька одиниць, вибір дії можна пояснити по-іншому.

При вивченні теми «Ділення з остачею» у 2 класі дбаємо про те, щоб викликати інтерес в учнів до означеної теми. З цією метою використувалася скороговка В. Кленца, в якій міститься проблемне питання:

40 сорочок пошила сорока,

Сидить і стрекоче:

– Із ними морока,

Сорочок тих – 40,

сорок – тільки сім.

По скільки сорочок дістанеться всім?

Спочатку доцільно завчити цю скороговку напам'ять: разом з учителем учні хором повторюють її декілька разів. Учитель стежить за тим, щоб усі діти брали участь у роботі, бо це створює не тільки позитивний фон у класі (гарний настрій у дітей), а й викликає зацікавленість, інтерес до означеної проблеми в усіх без винятку учнів, у тому числі й з низьким рівнем успішності.

Виходячи з того, що дія ділення пов'язана з дією множення, з метою актуалізації опорних знань учням дали завдання повторити таблицю множення на 7, зосередивши увагу на двох добутках – числа 7 і 5 та 7 і 6:

$$7 \times 5 = 35$$

$$7 \times 6 = 42$$

– Діти, подумайте і скажіть, чи вистачить сороці 40 сорочок, якщо вона захоче кожній із 7 сорок дати по 6 сорочок. (Ні, бо $6 \times 7 = 42$, а у сороки лише 40 сорочок. Не вистачить 2 сорочок).

– А по 5 сорочок може дістатися кожній із 7 сорок? (Так, бо $5 \times 7 = 35$).

– Діти, а чи можемо ми визначити, скільки сорочок залишиться після того, як кожна із 7 сорок отримає по 5 сорочок. Що для цього треба зробити? (Від 40 відняти 35). Виконаємо цю дію: $40 - 35 = 5$. 5 – це остача.

Отже, $40 : 7 = 5$ (ост. 5).

В і д п о в і д ь: Кожній сороці дістанеться по 5 сорочок і в остачі залишиться 5.

Підсумок.

– Діти, якою дією ми знаходимо частку? (Дією ділення). А остачу? (Дією віднімання).

– А якими діями ми перевіряємо правильність ділення з остачею? (Діями множення і додавання).

– Чому остача додається? (бо вона завжди менша за дільник).

З метою активізації навчально-пізнавальної діяльності всіх учнів, у тому числі й з низьким рівнем успішності, які без зорової опори не можуть правильно й швидко добирати відповідні частки та визначати остачу, у процесі формування навичок ділення з остачею пропонуємо таку картку для орієнтації (ОК):

Ділення з остачею

Нехай нам треба 46 поділити на 7. Щоб поділити 46 на 7, треба:

1. Знайти в таблиці множення на 7 чи назвати без таблиці найбільше число, що менше за 46 та ділиться на 7 без остачі.
Це – 42.
2. $42 : 7 = 6$. 6 – це частка.
3. Тепер знайдемо остачу: $46 - 42 = 4$. 4 – це остача.
Отже, $46 : 7 = 42 : 7 + (46 - 42) = 6$ (ост.4).
4. Виконаємо перевірку: $(7 \times 6) + 4(\text{ост.}) = 46$.

Велика роль на уроках математики в початкових класах при розв'язуванні задач належить *gpi*. Створення ігрової атмосфери на уроці математики розвиває пізнавальний інтерес і активність учнів, знімає втому, дозволяє підтримати увагу.

У практиці нашої роботи поширеними є такі ігри-подорожі: «У країні казок», «На Місяць», «У лісовій школі», «У країні Мультляндії», «Політ у космос», «Мандрівка чарівною Країною Знань», «Подорож на дно океану» тощо.

У процесі проведення сюжетно-рольових ігор у багатьох учнів підвищується інтерес до навчального процесу. Навіть пасивні на уроках діти виявляють бажання виступити в будь-якій ролі. Сюжетно-рольові ігри повніше реалізують підготовку учнів до практичної діяльності, виробляють у них життєву позицію, привчають до колективних форм роботи.

Ефективною є гра, що проводиться з настановою на перемогу. Вона найчастіше набирає форми змагання («Хто швидше», «Хто більше», «Хто точніше», «Хто уважніший» тощо ін.). Проведення підсумків гри передбачає: доброзичливе ставлення до учня (команди учнів); позитивне оцінювання зусиль учнів, навіть тоді, коли ці зусилля не призводять до позитивного результату; детальний аналіз труднощів учня і помилок, допущених ним; конкретні вказівки, спрямовані на покращення досягнутого результату.

Ігрові ситуації та ігри подано у тій послідовності, в якій вивчається математичний матеріал відповідно до навчальної програми.

Правильно організована робота над задачею сприяє розвитку інтересу, інтелектуальних здібностей дітей, їх пізнавальної активності. Для цього вчитель повинен вміло організовувати пошукову діяльність на уроці, тобто не показувати учневі хід розв'язування задачі, а правильно спрямовувати його думку, залучати до творчої активності.

Висновки. Практика нашої роботи переконує, що стимулювання пізнавального інтересу засобами інформативності уроку забезпечується за таких педагогічних умов:

- застосування системи творчих, ігрових завдань, поєднання

проблемних і репродуктивних завдань;

– оптимізація взаємодії та спілкування учнів і вчителя;
– надання школярам адекватної за змістом і часом допомоги, спрямованої не тільки на подолання труднощів у розв'язанні завдань, а й на стимулювання навчальної роботи, заохочування учнів до нових спроб розв'язання завдань, формування як загальнокомунікативних, так і навчальних умінь, позитивних мотивів навчання.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у вивченні питання педагогічного керівництва вчителем стимулювання пізнавального інтересу при вивченні різних навчальних дисциплін у початкових класах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ушинський К. Д. Рідне слово. Книжка для тих, хто навчає / Костянтин Дмитрович Ушинський // Вибр. твори : в 2-х т. – К. : Радянська школа, 1983. – Т. 2. – С. 232–295.
2. Ващенко Г. Г. Загальні методи навчання : посібник для педагогів / Григорій Григорович Ващенко. – Полтава : Ред. газети «Полтавський вісник», 1994. – 410 с.
3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / Василь Олександрович Сухомлинський // Вибр. тв. : в 5-ти т. – Т. 3. – К. : Радянська школа, 1977. – С. 9–300.
4. Лозова В. І. Пізнавальна активність школярів / Валентина Лозова. – Харків : Основа, 1990. – 89 с.
5. Савченко О. Я. Розвиток пізнавальної самостійності молодших школярів / Олександра Яківна Савченко. – К. : Радянська школа, 1982. – 176 с.